

ایکٹھی سنہ

سنہی و آتھی صابی

دار الفنون

الکلیفان لکھی سنہ

تاریخی ، اجتماعی ، دینی ، فلسفی

حزیران — ۱۹۲۷

شہزادہ باشی — اوقاف مطبعہ سی

۱۹۲۶

ناصر خسرو

کچن نسخدهده (مستنصر علوی) نك داعیلرندن (حسن صباح) ی یازمش ایدك بو نسخدهده ینه (مستنصر) ك داعیلرندن اولوب بونك طرفندن (خراسان) . کوندویلان شاعر و حکیم (ناصر خسرو) دن بحث ایده جکز .

ایران شاعر لرینك اك بویوك استادلرندن معدود اولان بو (ناصر خسرو) کندیسی (سفرنامه) سنك مقدمه سنده [ابو معین الدین - ناصر خسرو القبادیانی المروزی] دییه تعریف ایدیور . ایران ادبیاتنده کی موقعی و مذاهب ساحه سنده کی وضعیتی اعتباریله فوق العاده شایان دقت اولان بو ذات حقیقده مع التأسف تذکره نویسار درجه کافیهده معلومات ویرمیورلر ؟ ویردکاری معلومات کافی اولماقوله برابر طوغری ده دکدر .

صوك زمانلرده بعض مستشرقلر بو ذاتک حیات و فعالیتی حتمده تدقیقانه باشلامش و کندیسنك سیاحتلری حاککی اولان مذکور (سفرنامه) وسائر اثرلرندن استفاده ایدرک بونك ترجمه حالی تنویره چالیشمش ایشه لرده [۱] هنوز بعض نقطه لرك مهم قالمش اولدینی کوریلکده در .

بر قاج سنه اول (برلین) ده کی (کاویانی شرکتی) مطبعه سنده (ناصر خسرو) ك غیر مطبوع آتارندن (روشنائی نامه) ، (سعادتنامه) ، (زادالمسافرین) ، (وجه دین) ، کبی اثرلری طبع اولماقوله برابر اولجه (یارس) السنه شرقیه مکتبی مدیری (Schefer - Charles) طرفندن فرانسزجه یه ترجمه سیله برلکده (۱۸۸۱) ده (پارس) ده طبع ایدلمش بولنان (سفرنامه) سی دخی ایکنجی دفعه اوله رق باصیلمش و کندیسنك دیوانی ده مقدا (تبریز) ده و (۱۳۱۴ هـ) ده (طهران) ده طبع ایتدیلمش اولدیغندن بو اثرلردن بزم ایچون استفاده امکائی حاصل اولماقوله برابر هنوز غیر مطبوع اولوب یگانه نسخه سی آیاصوفیا کتبخانه سنده موجود اولان [نومرو ۱۷۷۸] (خوان الاخوان)

[۱] ازجمله متوفی (برون) لسائمه ترجمه ایتدیلمکده اولان [ایران ادبیاتی تاریخی] نام اثرنده (ج ۲ ، ص ۲۲۲-۲۴۶) و متوفی (اته) [ایران فقه اللغه سنك اساسی] نام اثرنده (ج ۲ ، ص ۲۷۸-۲۸۲) بوذات حقیقده مفصل معلومات ویرمکده درلر .

نام اثری ده مطالعه ایتک فرصته نائل اولمش اولدیغمزدن بوذات حقنده شعرا تذکره لرنده کوریلان ویکدیگر لریه تألیفی ممکن اولیان افسانه طرزنده کی روایتلری براقه رق کندیسنک ذکر ایدیلان اثر لرنده موجود اولان ویا لکنز مذاهب تاریخی ساحه سنده کی فعالیتته تعلق ایدن معلوماته بوجه آتی صراجعت ایدیوروز :

اسمنک [ابو معین الدین [۱] ناصر خسرو] اولدیغی سویلدی کمز بو ذاتک یدنجی بطنده [علی بن موسی الرضا . ۱۵۳ - ۲۰۲] به اتصال ایتدیکی یعنی ساداتدن اولدیغی سویلنیور ایسه ده کندیسنک بویله بر ادعاسی اولدیغی کبی یوکسک عائله لره منسوبیتله فخر ایدنلره تعریض ایله اونلره قارشى « کندیسی عائله سیله دکل ؛ عائله سی کندیسیله کسب فخر و شرف ایتمش اولدیغی سویلور [۲] » که کندیسیله کسب فخر و شرف ایدن عائله سی شه سز عائله نبویه دکادر .

عین زمانده یدنجی بطنده جدی اولدیغی سویلنیلین (علی بن موسی الرضا) ایله کندی آره سنده کی زمان بوشلتی هیچ بر صورتبه یدی پدیری استیعاب ایده جک قدر کنیش دکادر . [۳] (ناصر خسرو) هیچ بروقت ساداتدن اولدیغی ادعا ایتماش اولدیغی کبی بالعکس « خاندان رسولک بندکانندن بر بنده اولدیغی [۴] » سویلشدر .

(ناصر خسرو) معارض و مخاصملرینه قارشى دائما ویا لکنر علم و فضلیله ؛ تألیف ایتمش اولدیغی اثر لریله اظهار فخر و غالیته ایدیور [۵] ایدی . خصوصیه (جامی) نک

[۱] بندخوب و شعر حکمت را بدار ، یادکار از بو معین ای مستعین

[دیوان . ص ۱۹۴ ، تبریز طبی]

[۲] کرتو بتبار فخر داری ، من مقخر گوهر تبارم

[دیوان ، ص ۱۷۰ ، تبریز طبی]

و : من شرف و فخر آل خویش و تبارم ، گردگری را شرف با آل و تبار است

[دیوان ، ص ۳۱ ، تبریز طبی]

[۳] (تبریز) ده طبع اولمش اولان دیوانک مقدمه سنده کی کندی طرفندن یازیش اولدیغی ادعا اولنان ترجمه حالی سراپا بر افسانه دن عبارتدر . بناء علیه بوراده ساداتدن اولدیغی وسائره کبی سوزلر نظر اعتباره آلینامیلدر .

[۴] « بلکه من بنده از بندکان خاندان رسول خدایم » [زاد المسافرین ، ص ۲۲۸]

[۵] ز تصنیفات من زاد المسافر ، که معقولاترا اصلست و قانون

[دیوان ، ص ۱۹۵ ، تبریز طبی]

و : خراسان چوبازار چین کرده ام من ، بتصنیفهای چون دیبای چینی

[دیوان ، ص ۲۳۳ ، تبریز طبی]

(بهارستان) نده بونک (انصار) دن اولدیغنی سولسی نظراعتباره آلینرسه کندیسنگ صورت قطعیه ده ساداتده اولدیغنی محقق ایدر .

بو ذات ؛ (سفرنامه) سنک باشنده سویلدیگی کبی (مرو) حوالیسندده کائن (قبادیان) نامنده کی قصبه به منسوبدر . فقط بونکله مسقط رأسنگ بوراسی اولوب اولدیغنه دائر قطعی بر حکم و یریه من . کندیسنی (انه) کبی (بلخ) لی کوسترنلر دخی واردر . شوراسی محققدر که بر چوق شعرلرنده کورلدیگی وجه ایله (ناصر خسرو) (خراسان) اهالیسندندر . [۱] بو ذات (خراسان) ده (۳۹۴ هـ) ده دنیسایه کلشدر . [۲] نهرلرده و کیملردن هانکی درسلی اوقومش اولدیغنی حقتده اثرلردن صورت صحیحه ده معلومات آلق ممکن دکلدر . [۳] (زادالمسافرین) نام اثرندن آکلاشیلدیغنی وجه ایله فلسفه و حکمت قدیمه ایله یک چوق توغل ایتمش و یونان فیلسوفلرینک افکارینی دقتله تعقیب ایله مشدر . و بوندن طولایی کندیسنه (حکیم) عنوانی آلمشدر . حساب ، هندسه و هیئتده ممتاز ایدی . [۴] و (وجهین) نامنده کی اثری کندیسنگ فقه حدیث ، تفسیرده و عرب لساننده عمیق معلومات صاحبی اولدیغنه شهادت ایتمکده دره اثرلرینی طرزتحریری دخی غایت کوزل اولقله برابر مقصدینی حسن ایضاح صنعتی دخی بیلدیگی کوریلکده دره . سیاحتلری اثناسنده یک چوق ارباب فضیله تماس ایتمدیگی محققدر .

بونلردن هند بر اهالنلردن بر لسان ستایشله بحث ایتمکده اولدیغنی کوریلیر . [۵]

[۱] گرچه مرا اصل خراسانی است ، ازبس پیری ومهی وسری

[دیوان ، ص ۲۴۱ ، تبریز طبعی]

[۲] بگذشت زجرت بس سیصدو نود وچار ، بگذشت مرا ما در بر مرکز اغیر

[دیوان ، ص ۱۱۰ ، تبریز طبعی]

[۳] که کرد ازخاطر خواجه مؤید ، در حکمت کشفاده بر تو یزدان

شب من روز رخشان کرد خواجه ، برهانه ای چون خورشیدرخشان

[دیوان ، ص ۱۸۲ ، تبریز طبعی]

[۴] بعلم هندسه سر برکشیدی ، بسند وهند واطراف خراسان

بهنگام شارت عالم کون ، بزیز فکر همچون یک سپندان

[دیوان ، ص ۱۸۲ ، تبریز طبعی]

و : وگردیدی مرا عاجز نکشتی ، در اقلیدس به پنجم شکل مأمون

[دیوان ، ص ۱۹۵ ، تبریز طبعی]

و : مرمرهم شعر وهم علم حساب وهم ادب . [دیوان ، ص ۲۲ ، تبریز طبعی]

[۵] ودانایان هندوان سخت پرهیزکار باشند و میان ایشان زنا و لواطه نیست و دروغ نکوبند

(ناصر خسرو) - ماجوقیلردن (طغرل بك) ك برادری (چغری بك) ك (خراسان) بلكی ائناسنده حكومت ایشریله مشغول اولمش واقران و ائالی آره سنده حسن انشا و كتابته كسب اشهار ائتمش ایدی . بعض شعرلرنده (و - سفرنامه) سنده كوردلیکی وجه ایله مختلف پادشاه و سلطانلر زدرلرنده بك چوق حرمت كورمش و و دبدبه صاحبی اولمش ایدی [۱] .

(۴۳۷ هـ) ده كوردلیکی بر رويا اوزرینه مأموریتدن استعفا ایله شراب ایچمه كه توبه ایدرهك (مكه) یه توجه ائتمش ایدی . ادای هجدن صكره ایکی كره (قدس) ی زیارت ایلش و بالاخره دكتر طریقيله (مصر) ه كئتمش ایدی . (مصر) ك شكوه و عظمتی و فاطمی خلیفه سی (مستنصر علوی) نك دبدبه و احتشامی كندیسی جذب ایلش ایدی .

(۴۴۰ هـ) عید فطرنده (مستنصر) ك كاتبلردن طائیدی بی بر ذات واسطه سیله (سفرنامه - ص ۷۹) سنده اوزون اوزادی به توصیف ایتدیکی (مستنصر) ك سراینه كیرمه موق اولدی . و (ناصر خسرو) غائب ائتمش اولدیغی موازنه روحیه سی بوسرایده و بو سرایده پارلایان (مستنصر علوی) نك « منظر مباركنده » بولدی . [۲] و كندیسی كچه ایكن كوندوز اولدی . . (مستنصر علوی) نك (ناصر خسرو) ك روحی اوزرنده اجرا ائتمش اولدیغی تأثیرك درجه سی (خوان الاخوان) نك مقدمه سندن ده بارز بر صورتده كوریلكده در . بوراده ؛ « غایه خلقی اوله رق تلقی ایتدیکی بو (امام زمان - مستنصر علوی) ایله ملاقاتدن اول حیوانیت درجه سنده اولدیغی وعادتا صوتوق و صیجاقدن و یرتیجی

وسوكنند دروغ نخورند و كتابت میان ایشان كه همیكویندكه سخن خدا ئیست و من ازدانایان ایشان بسیار این سخنها شونده ام . [وجه دین ، ص ۵۴-۵۵]

[۱] یکچند پیشگاه همی دیدی ، در مجلس ملوك و سلاطینم
آزرده این و آن بحدرازمن ، كوی كه از نژاده نینم
آهو خجل زمر كب رهوارم ، طاوس زشت پدش نمدزیم

[دیوان ، ص ، ۱۵۶ تبریز طبعی]

و : كقتم من بارگاه ملوك و سلاطین عجم دیده ام چون سلطان محمود غزنوی و پسرش مسعود ایشان پادشاهان بزرگ بودند با نعمت و تجمل بسیار . [سفرنامه ، ص ۷۸ ، برلین طبعی]

[۲] فریاد یافته ز جفا و ده های دیو ، چون در حریم وقصر امام الوری شدم
دانی كه چون شدم چوز دیوان كریختم ، ناكاه با فریشتگان آشنا شدم
برجان من چو نور امام الزمان بتافت ، لیل السرار بودم شمس الضحی شدم

[دیوان ، ص ۱۵۸ تبریز طبعی]

جانوار لردن صاحبنه قاچان بر حیوان کبی (مستنصر)، دخالتله بونک واسطه سیله سمو مدن نسیمه واصل اولدیفنی [۱] « سویلیور .
 (ناصر خسرو) ایکنجی دفعه ینه مکه مکرمه بی زیارت ایله (مصر) ه عودت ایلدی .
 وایرتسی سنه (مستنصر) طرفدن کعبه معظمه نك پوشیده سنی حامل اوله رق ینه مکه یه کیتدی . و بر سنه صکره دردنجی دفعه مکه بی زیارت ایتمک اوزره مصره وداع ایلدی که بوسفر (ناصر خسرو) (مستنصر) طرفندن (خراسان) دایلیکنه تعیین اولمش ایدی .
 (ناصر خسرو) بوسفر نده (تهامه) و (بن) دن کچرک (لحسا) ده کی (قرامطه) ایله بولوشدی .
 واورادن (بصره) و (اصفهان) ه اوغرایه رق نهایت برادری (ابوسعید) ایله (بلخ) ه کلدی .
 [حجت مستنصری ، حجت خراسان ، صاحب جزیره [۴]] اولمش اولان (ناصر خسرو) ک شخصنده آرتق فوق العاده آتشین بر فاطمی داعیسی کوریوروز . کندینتی تمامیه مذهبی مجادلاته حصر ایتمش ایدی .

[۱] آفریدکار بر من کسی کاشته است که اگر من اندر نگاه داشت او شوم فائده از آفرینش من ضایع نشود و طلب کردم مر آن پادشاه خویشرا وبدو رهایش جسم ازرنج نادانی وهلاک جاویدی بر مثال ستوری کزرنج سرما وکرما ویم درندکان سوی خانه خداوند خویش کریزد الخ [خوان الاخوان ، آيا صوفيا کتبخانه سی ، نومرو ۱۷۷۸]

[۲] مرعقلارا بخراسان منم ، بر سفها حجت مستنصری دیوان ، ص ۲۴۱ ، تبریز طبعی]

و : ای حجت زمین خراسان سخن بطبع ، دردین حق جز که ترا سر کرا شده است دیوان ، ص ۳۳ ، تبریز طبعی]

و : نه بس فخرم آنکه از امام زمانه ، سوی عافلان خراسان سفیرم دیوان ، ص ۱۷۳ ، تبریز طبعی]

و : حجت روشن از آنست که من بر خاق ، حجت نائب پیغمبر سبحانم دیوان ، ص ۱۶۹ ، تبریز طبعی]

و : ازین دیو تمویذ کن خویشتن را ، سخنهای صاحب جزیره خراسان دیوان ، ص ۱۸۷ ، تبریز طبعی]

(صاحب جزیره) عنوانی ایضاحه محتاج کوریوروز (ناصر خسرو) ک (وجه دین) نامنده کی اثر نده (ص ۷۶، ۸۹، ۹۰) کوریلدینی وجه ایله اسماعیلیرک اون ایی جنتلری واردر . [اثنا عشریلیرک اون ایی لاملری اولدیفنی کبی] که بونلرک هربری دنیا نك منقسم اولدینی (عراق) و (خراسان) وسائرته کبی اون ایی جزیره نك برنده قائم اولوب دعوتله اشتغال ایذرلر . وامامک علمی یالکز (صاحب جزیره) اولانلر واسطه سیله طاله انتشار ایدر .

دنیا نك یدی اقلیم - [نه فلک ، هفت زمین آتجق سانا بر بارگاه] درت کوشه سی اولدیفنی کبی بونلرجه ده اون ایکی [جزیره - قطعه سی] واردر .

(خراسان) اهايسندين الك جوق فللكه نچهلشن يالكنز كندىمى ايدى [۹].
 (ناصر خسرو) بر جوق سياحتدنسكروه وطنى اولان (خراسان) عودت ايتديكى زمان
 آلدينى بويكى عقيددى فوق العاده بر حرارتله نشمه باشلامش ايدى [۲]. عباسيله تابع
 اولوب عنوان حكمداريلرينك باشنده هر دقيقه (مولى اميرالمؤمنين - اميرالمؤمنينك
 كوله مى) ديهه عرض صداقتدن كرى دورميان (خراسان) بكبرى ذاتاً (عمان) و (بصره)
 طرفلرندن ياواش ياواش ايلروله مكده اولان فاطمى دعوتندن انديشه ايتمكده اولدقلرندن
 بو دعوتك الك آتسلى مركزلرندن برى اولان (ناصر خسرو) ك (خراسان) ك
 كوكبكنده بارلامسنة بالطبع كوز يومه مزار ايدى. [بددين - قنادينى] نامى و يرلمش اولان
 (ناصر خسرو) (بلخ) دن چيقاريلدى [۳].
 (ناصر خسرو) ك بو تبعدى (بغداد) خليفه سنك امريله وقوع بولمش اولدينى ده
 قبول اولنه بيلير. [۴] بز؛ (ناصر خسرو) ك بروقت (بلخ) دن (مازندران) ه نفى
 واجلا ايدلكنى ده بيليورز [۵].

[۱] نكرد از جلگى اهل خراسان . كسى زويشته باد هر يكار

[ديوان ، ص ۸۷ ، تبريز طبي]

[۲] (ناصر خسرو) ك خرسيتانلرى دخى بويكى دعوتك دائره سنه آلمق ايسته ديي ظن اولنه بيلير.

ديته كيم بر مسلماننه خطاباً :

فضل توجيسته بشر برترسا ، از سر برون كن هوس وسودا را

تومومنى كركفته محمد را ، او كا فر و كر فته مسيحا را

ايشان پيغمبران و رفقانند ، چون دشمنى تو پيوده ترسا را

[ديوان ، ص ۱۴ ، تبريز طبي]

دييوركه يوشعده كي « عيسى ايله محمد (صلههما) رفيق و قردهش اوله ليله مسلمانلر ك خرسيتانلره عداوتلرى

فائده سز بر حركتدر » معناسنده اولان بيت كندى سنك خرسيتانلرى ده جلب ايتك ايستديكى اراثة ايدر.

[۳] سردانوان زخانمان برانند ، كروهي از نماز خويش ساهون

[ديوان . ص ۱۹۴ ، تبريز طبي]

و : منكر بسخنه اى او ازيرا ، تر كانش برانند از خراسان

نه مير خراسان پسندد اورا ، نه شاه كران ، نه امير ختلان

كر مذهب او حق و راست بدى ، در بلخ بدى با اتفاق اعيان

طعنه چيزنى سر مرا بدان كم ، از خانه برانند اهل عصيان

[ديوان ، ص ۱۹۷ ، تبريز طبي]

[۴] داد من بيكه مان بحق بدى ، روز حشر از نييره عباس

[ديوان ، ص ۱۱۹ ، تبريز طبي]

[۵] بر كير دل ز بلخ و بته تن ز بهر دين ، چون من غريب وزار بما زندران درون

بو آتشین داعی اک صوڪ [یکان - بدخشان کویبلرندندر.] ه نئی ایدلمش ایدی که بورادم
منطقی اولان حیاتنک صوڪ دوردهسی ؛ بر مومک سونهجکی زمانده کی بلامه سی کی ادوار
حیاتنک اک فعال و اک ثمره دارینی تشکیل ایدر .

(زادالمسافرین) نامنده کی اک بوبوک اثرینی بوراده یازمش اولدینی کی (روشنائی
نامه [۱]) سنی وشعرلرینک برچوق قسمنی بوراده یازمشدره بیک درلو مجادله وفلا کتله
ایله « الف کی قدی نون اولان » (ناصر خسرو) بو غربت بو جاغنده یوز قرق یاشنده
[طوغری اولوق اوزره همان همان بوسنک یاریسنده] (بلخ) ه و دار و دیارینه حسرتله
ایچنده ترک حیات ایلدی .

(ناصر خسرو) ک نفلسف دینیسی : (ناصر خسرو) ک اک مهم اثرلی اولان
(زادالمسافرین) و (وجه دین) و (خوان الاخوان) ندن اکلاشیلدیغنه کوره اونک
تفلسف دینسنک اساسنی (تأویل) تشکیل ایدر .

(تأویل) ه مقابل اولان (تنزیل - نصوص دینیته نک ظاهری) بوکا کوره « ده کز
صویبدر . طوزلیدر . تأویل ایسه ده کزده حاصل اولان اینچودر [۴] » و « تأویلسز
تنزیل التزام ایدهلرک دین یولنده صاغ کوزلری کوردر . تنزیل مسک ایسه اونک نشر

[دیوان ، ص ۳۱۷ ، تبریز طبعی]

و : دوستی عترت و خانه رسول ، کرد مرا عی و مازندری

[دیوان ، ص ۲۴۱ ، تبریز طبعی]

[۱] (روشنائی نامه) سی آلتیوز بیگ مقدارنده برمشوی اولوب بونی برهفته ده اکیال ایلدی کی
سویله مکده در . بو مشنویسی اخیراً (برلین) ده (شرکت کاپانی) مطبعه سنده (سفر نامه)
و (سعادتنامه) سیله برلکده طبع ایدلمش اولدینی کی یالکز (سعادتنامه) سیله برابر (Herman Ethe)
طرفندن (آلمان مستشرقلری مجموعه سی) نده (۱۸۷۹) ده طبع ایدلمش ایدی .
یکانه نسخه سنک آیاصوفیا کتبخانه سنده موجود اولدینی سویله دیکمز (خوان الاخوان) ایله
عین جلد داخلنده بر (روشنائی نامه) سی داها واردرکه بو (روشنائی نامه) منظوم اولیوب منشور
اولدینی کی محتویاتی اعتباریله ده منظوم (روشنائی نامه) یه بکزمه ماکده در ، آلی فصلدن عبارت
اولان بو (روشنائی نامه) دیکر (روشنائی نامه) کی صرف اخلاق اولیوب تعلیمی در . شیغدی یه
فادار ایلك دفعه طرفزدن کوریلش اولان بو (روشنائی نامه) یه علاقه دارلرک نظر دقتلرینی جلب
ایدهرز .

[۲] شورا ست چودریا بمثل ظاهر تنزیل ، تأویل چولؤلؤ ست سوی مردم دانا

[دیوان ، ص ۳ تبریز طبعی]

ایندیکی کوزل قوقوده تأویلدیر. [۱] و «ظاهر دینک تی اولوب روحی تأویلدیر [۲]» که تنزیلک (خداوندی - صاحبی) پیغمبر اولدینی کبی تأویلک خداوندی دخی اونک وصیسی اولان (حیدر - علی بن ابی طالب) در. تنزیل قیزلری (حیدر) ک تأویلیله زیب و زینت بولورلر [۳].

معلومدرکه (ابن تیمیه) نک [بیان موافقه صریح المعقول لصحیح المنقول] نام اثرینک باش طرفده کوریلدیکی وجهله فلسفه دینه ایله اوغراشانلر انبیانک نصوصی قارشوسنده ایکی وضعیته قالمشدر. بر قسمی تبدیل طریقی ، بر قسمی ده تجهیل طریقی التزام ایتمشدرکه تبدیل طریقی التزام ایدنلرده وهم و تخییل و تحریف و تأویل اصحابی اولمق اوزره ینه ایکی قسمه انقسام ایتمشدر.

تبدیل طریقی التزام ایدنلرک برنجی قسمی یعنی وهم و تخییل اصحابی مابعدالطبیعی مسائله - حشر اجساد ، نعیم و عقاب محسوس و سائرده - انسانلره پیغمبرلرک تخیلات ایقاع ایتدکلرنی ، یعنی نفس الامرده مخالف اوله دق مصالح جمهور نامنه یالان سسویلش اولدقلرنی قبول ایدرلر. نته کیم (ابن سینا) (اضحویه) نامنده کی رساله سنده بو اساسی قبول ایله : «پیغمبر بو کی مسائله الفاظک ظاهرینی قصد ایتمش و عمومه دخی بویه قبول ایتدیرمک ایته مشدر. حالبوکه الفاظک ظاهرلری نفس الامرده نظراً یالان و باطل اولوب حق و حقیقته مخالفدر. » دیمشدر.

بونلر پیغمبرلرک عمومه بیلدیرمه دکلری حق و حقیقی کندیلرینک بیلوب بیلیمه دکلری حقیقده اختلاف ایتمشدر. بونلردن بعضیلری تکمیل ایتمش فیلسوفلری و کسب کمال ایله مش و لیلری پیغمبرلره ترجیح ایدرلر. نته کیم (محی الدین ابن عربی) (خاتم الاولیا) [۴] بی انبیایه و (فارابی) و (مبشر بن فائک) دخی فیلسوفلری پیغمبرلره تفضیل ایتمکده درلر. (ابن سینا) و سائره کی بعضیلری ده پیغمبرلری فیلسوفلردن افضل عد ایدرلر .

[۱] هرکه کی تنزیل بی تأویل رفت ، او بچشم راست در دین اعور است
مشک باشد لفظ و معنی بوی او ، مشک بی بوی پسر خاک تر است

[دیوان ، ص ۲۹ ، تبریز طبعی]

[۲] دینرا نیت ظاهر و تأویل روح اوست [دیوان ، ص ۳۳ ، تبریز طبعی]

[۳] هر نهفته دختر تنزیلرا ، معنی و تأویل حیدر زیور است

[۴] (حکیم ترمذی) نک ترتیب ایتمش اولدینی یوز الی سؤاله جواب و یرمش اولمسلیله

(محی الدین) ، (خاتم الاولیا) اولدینی ضمناً ادعا ایتمشدر . چونکه (حکیم ترمذی) بو سؤاللره (خاتم الاولیا) طرفدن جواب و یربله کئی سویله مش ایدی .

تبدیل طریقی التزام ایدنلرک ایکنجی قسمی ؛ یعنی تحریف و تأویل صحابی ایسه مابعدالطبیعی مسائله الفاظ ظاهره بی اولدینی کی قبول اتمیه رک حقیقت و نفس الامر تلقی ایتدکری نقطه به بوالفاظی تطبیق اتمکه اوغراشیرلر .

برنجیلری ، یعنی وهم و تخییل طرفداری اولانلر الفاظ ظاهره بی اولدینی کی بلا تحریف قبول ایدرلر سده بونلردن چیقان معنارک واقع و نفس الامر انطباق اتمیه جکنی ، عمومک منفعی نامنه سویلنمش بر یالان اولدینی ادعا ایدرلر . و واقعه انطباق ایده جکی بر حقیقت خارجیه اولدینی ایچون بونتره کوره تحریف و تبدیله احتیاج یوقدر .

ایکنجیلری ، یعنی تحریف و تأویل طرفی التزام ایدنلر ایسه الفاظ ظاهره نک بر حقیقته انطباق ایده جکنی ؛ یعنی یالان اولدینی قبول ایدرلر ایسه ده پیغمبرلرک خبر و یردکری حقیقتلری قبول اتمدکرندن کنندی فکر و نظرلرینه کوره حقیقت تلقی ایتدکری نقطه لری ایلر بوالفاظ ظاهره بی تألیف ایچون الفاظی تحریفه و تأویله مجبور اولورلر .

برنجیلر ؛ الفاظی تحریف و تأویل اتمیه رک اولی و قبلی بر صورتده پیغمبرلرک مصالح جمهور نامنه یالان سویلدکرینه و عمومه قارشو واقع اولان خطابلرینک واقعه مطابق اولدیغنه حکم اتمشدرلر . ایکنجیلر ایسه الفاظ ظاهره بی کنندی حقیقتلرینه کوره تحریف و تأویل ایتدکرندن برنجیلرک حکمی بعدی اوله رق ظاهراً اعترافه تقرب اتمشدرلر . تحریف و تأویل طرفدارلرینک تأویللرنده کنندی اعتقادلری و معارضلرینک اعتراضلری حاکم اولدیغندن بونلری تألیف و توجیه ضرورتی قارشوسنده درلو درلو غریب مجاز و استعاره لره باش و وره رق الفاظدن متکلمک مرادینی دکل کنندی فکر و مقصدلرینی و معارضلرینک دفعی چاره لرینی بولمه اوغراشدقلرندن تأویللری بعضاً کنندی ضعیف فکرلرینی بیلر قالدیره میه حق قدر کسب ضعف ایدر . [۱] یالکز شوراسنی سویلک لازمدرکه اساس اعتباریله بونلرک مراجعت اتمکده اولدقلری مجاز و استعاره لر هیچ برکیمسه طرفندن اعتراض ایدیلرینه جک بر کیفیتدر . یعنی بو طریقلر اساس اعتباریله موارد استعمالدن خارج دکلدر .

موضوعمز اولان (ناصر خسرو) ک وبالعموم باطنلرک مراجعت ایتدکری تأویل

[۱] قرآن کریمک لساننده (تأویل) ک معناسی تفسیر و یا دلیله استناداً لفظی احتمال راجحدن احتمال مرجوحه توجیه اتمکدرکه (تأویل) ک بو معناسی لفظی مرجع حقیقیسنه ارجاع اتمک دیمک اولور .

طریقہ ایسے ادبیات و منطق درس لری ایلہ اصلاً علاقہ دار دکدر . بونلرک تاویل طریقہ نظرندہ
تمامیہ بزم منطق و ادبیات ذہنیت مزدن بشقہ بر ذہنیت حاکمدر .

مثلاً؛ (ناصر خسرو)، کورہ (لا الہ الا اللہ) جملہ سنک حرف لری مکرر لردن صرف نظر لہ
اوج حرف دن (ا ، ل ، ہ) عبارت اولسی و (لا) و (ا) و (لہ) و (ا) و (لا)
و (ا) و (لہ) صورتیہ یدی پارچہ بی احتوا اتمسی آری آری معنار افادہ ایدر .
بوجملہ نک اوج حرفی عالم دیندہ کی [جد ، فتح ، خیال] ی افادہ ایتدیکی کی بوعالمده کی
اجسامک ابعاد ثلاثہ سنی اشعار ایدر . یدی پارچہ دن عبارت اولسی عالم دیندہ کی یدی امام
ایلہ بوعالمده کی یدی بیلدیزی کوستر .

(ناصر خسرو) بوجملہ ده کی درت کله (لاء الہ ، الاء اللہ) بی یوقاریدہ سو بیلدی کمز
حرف لک عددی اولان اوج ایلہ ضرب ایدہ رک اللہ ایتدیکی اون ایکیدن ده بر معنی چیقاریر .
اون ایکی؛ عالم دیندہ کی اون ایکی حقی اشعار ایتدیکی کی عالم اجسامده کی اون ایکی بر جی
افادہ ایدر . بوجملہ ده کی حرف لک مکرر لریلہ برابر اون ایکی اولسی ده (ناصر خسرو) ہ
کورہ بوصوک معنای تأیید ایدر .

(ناصر خسرو) (وجہ دین) [۱] نامی ویرمش اولدینی کتابندہ برفقہ کتابی تقلید
ایلہ معلوم اولان ابواب فقہیہ بی تعقیباً بو کتابک محتوی اولدینی الی بر بابده (کتاب الصلوة)
(کتاب الزکاة) و (کتاب الحج) و سائرہ بی سراپا بو کوستر دیکمز مثال دائرہ سندہ تاویل
و تحریف ایشدر کہ (ناصر خسرو) ک کتاب لری ایچندہ باطنیک خصوصیت لری کوسترن
بو کتابدن (امامیہ) نک اساساتہ تعلق ایدن معلوماتی بروجه زیر آلیورز .

هر زمانہ اللہ رک انسانہ قارشی حقی اولدہ امام موموورور : انسانلرک حیوانلردن
مدار امتیاز لری عقل و معرفتہ مالک اولم لریدر کہ حیوانلر بونعمتلردن محرومدر لر . انسانلری
بونعمتلہ ممتاز ایدن ذاتک بوعقل و معرفتہ قابلیت لری تمیہ ایچون کندیلرینہ ینہ کندیلرندن
یوکسک بر ذاتی کوندر مسی عقلاً واجبدر [۲]

جنس حیوان ایچندہ نوع انسان ممتاز اولدینی کی نوع انسان ایچندہ دخی بر فرد

[۱] انسان یوزندن تشخیص اولدینی کی دین دخی بو اثر ایلہ تشخیص اولنہ جنی ادعاسیلہ
بونامی ویرمشدر . بو اثرک ضایع اولمش اولدینی ظن ایدیلور ایدیسہ ده الیوم (بخارای کہتہ) ده موجود
اولان اسماعیلرک زدنده بو کتابک ایکی نسخہ سی بولمش و طبع ایدلشدر .

[۲] (وجوب قانونی) طرفدار لری اولان (معتزلہ) دخی عین ادعای عین صورتلہ
مدافقہ ایدر .

انسانیک دیگر لرندن ممتاز قیلنمی اصلا شایان تعجب دکلدر که بوذات ، معاصر لرینک پیغمبری اولدینی کی اونک و صیسی دخی او عصرده کی انسانلردن وصایت شریفه ممتازدر . و پیغمبرک منقطع اولور فقط - حیوان جنسی انسان نوعدن خالی اولدینی کی - یروزینک (امام) دن خالی اولسی و امامتک منقطع بولنمی جائز دکلدر . و حیوان جنسک انسان نوعدن خالی اولدینی تقدیرده ادامه حیاتی قابل اوله میه جنی کی (؟) نوع بشر آره سنده ده (امام) بولنمی جق اولور سه صلاح عالم مختل اولور . صلاح عالم مختل اوله جنی کی حقیقی طاعت ده قبله منی بوله من . چونکه حقیقی طاعت جان یوزینی (امام حق) ه توجیه ایتک [۱] ایله حاصل اولور .

عقلک قیمتی و همت و مہریم : باطنلرک قدماسی و خصوصیلہ (ناصر خسرو) (معتزلہ) و (اخوان الصفا) کی عقله بویوک برقیمت و یرمکده درلر (ناصر خسرو) ه کوره جنت عقلدن عبارتدر . [۲] بودیورکه : « عقل ، جان ایله ازدواج ایتمش اولان بره دیة السہیه در . عقل ؛ صلاح و نعمت کی میاسیدر . عقل ؛ خیر و عدل و احسانک معدنیدر . دنیا زنداننده محبوس اولان جانی تخلیص ایده جک یالکز عقلدر ، [۳] فقط عقل حقیقی برمدیہ یازمش و عقله بویوک برقیمت و یرمش اولان (ناصر خسرو) بونی مستقل عد ایتیمور . باقک نه دییور : جنت عقلدن عبارتدر . و بوجنتک قپوسی ده هر زمانک پیغمبری و اونک و صیسی و هیچ بر زمان یروزینک کندیسندن خالی اولسی جائز اولیان امامدر . و جنت قپوسنک آناختاری کله توحیددر . بونلرک دلیللرینه کلتجه : انسانلره ؛ مظهر اولدقلمی امنیت و استراحتی بخش ایدن (عقل کل) درکه (عقل کل) دن نصیبی اولمایان حیوانلر انسانلر کی مظهر سعادت و امنیت اولیوب رنج و مشقت ایچنده درلر . و انسانلرک ده مظهر اولدقلمی امنیت و استراحت عین درجه ده دکلدر . (عقل کل) دن نصیبی زیاده اولانلر دنیانک سودو زیانسه اهمیت و یرمدکلرندن و یا هیچ نظر اهمیته آلمدقلمی عقلی آز اولانلره نظراً

[۱] روی جان سوی امام حق باید کردن ، کاه طاعت چوکنی روی جسد سوی حجاز

[دیوان ، ص ۱۱۶ تبریز طبعی]

[۲] بچود ولی زمان کونیم که بهشت بحقیقت عقلست [وجه دین ، ص ۳۳]

[۳] خرد هدیة اوست مارا که درما ، فرمان اوشد خرد جفت باجان

خرد کیمینای صلاحست و نعمت ، خرد معدن خیر و عدلست و احسان

بزدان دنیا در و نست جانت ، خرد خواهش گرد بیرون ززدان

[دیوان ، ص ۱۸۶ تبریز طبعی]

داها زیاده استراحت و امنیت ایچنده در لر . اللهمک انسانلره ویرمش اولدینی جزئی عقلک کندیلرینک اوزرندن برچوق آلام واکداری دفع ایتدیکی نظر اعتباره آینه جق اولورسه بالعموم آلام واکداری دفع ایده جک اولان عقلک (عقل کل) اولدیجی و بونکده جتندن عبارت بولندینی بلاشبهه قبول ایدیلمر . پیغمبرلر ووصیلری و امام زمان دخی (عقل کل) دن اک چوق نصیبه دار اولدقلرندن بونلر ، جنتک قبولریدر . شو قدر وارکه پیغمبرلر جنتک بالفعل دکل ؛ بالقوه قبولریدر . هر رسولک شریعتنی (علم تاویل) ایله و صیسی کشاد ایدر . بناء علیه رسولک شریعتنی تاویلسز قبول ایدنلر حقیقی معرفندن غافل اولدقلرندن کندیلرینه جنتک قپوسی قابالیدر . رسوللرک شریعتلری رمز و اشارت و مثل باغلیله باغلیدر .

خلقک خلاص بوللمری وجنته داخل اوللمری بونلرک حل و کشاد ارنمسنه وابسته در . رسوللر (خداوند تنزیل) اولوب (خداوند تاویل) اونلرک وصیلری و امام زماندر . جنت قپوسنک آناختاری اولان کله توحیده کله م : که بو [لا اله الا الله محمد رسول الله] دن عبارتدر .

بونده یدی کله و مکرر لر دن صرف نظرله طقوز حرف وارددر . [ل ، ا ، ه ، م ، ح ، د ، ر ، س ، و] و غیر مجده آناختاره (مفتاح) دیرلر . (ابجد) حسابله بو کله ده کی بش حرفک مجموعی (۵۲۹) ایدر که بونده یدی عقد وارددر . (بش یوزده کی بش دانه یوزک هر بری برر عقد اولقله بش یوزده بش عقد بولندینی کی یکرمیده کی ایکی اونک هر بری ده برر عقداولدیغندن مجموعاً یدی عقدی محتوی اولمش اولور .) بو یدی عقد کله توحیدک یدی کله سنه دلالت ایتدیکی کی (۵۲۹) دن عقدرچققدنصکره متباقی قالان طقوزده کله توحیدی تشکیل ایدن طقوز حرفی ارانه ایدر . بوندن بشقه آناختار ایکی قسمدن مرکب . - دیشلری و صاب طرفی - اولدینی کی کله توحیده دخی ایضاح اولدینی وجهله آیری آیری معناله دلالت ایدن ایکی قسم یعنی یدی کله و طقوز حرف وارددر . خلاصه : رسول جنتک قپوسی و اونک آناختاری کله توحید اولوب مؤمن ائنده آناختاری طوتان کیمسه در .

بوراده ؛ یوقاریده سویلدی کمز کی عقلک استقلالنی قبول ایتمه یرک شونی علاوه ایدیور : (خداوند تاویل) اولان (امام الزمان) ده بو آناختاری تحریک ایدن کیمسه

مثابه سنده در .

(وجه دین) صاحبی اولان (ناصر خسرو) بالقوه جنتک عقل و علمدن عبارت اویغنی سویلدکن صکره بالقوه جهنمک کنديسنجه عقلسزاق و جهل اولدیغنی کشف ایتمک کوچ دکلدز. بو دیورکه :

هر موجودک موجودیتی بدايته بالقوه در. مثلا انسان بدایه نبات حالده بالقوه موجود اولوب پدر و والدهسی او نباتی ییهرک اوندن حاصل اولان صودن انسان بالفعل وجود بولدیغنی کبی بالقوه جهنم دخی جهلدن عبارتدر. جهلک آرقه سندن کیدنار بالفعل جهنمی اولغنه محکومدرلر. شوخالده حقیقی عالم اولان رسول و وصیسنه و امام روز کاره تابع اولینلر علمه واصل اوله میه جقلرندن جهنمده قالمش اولورلر .

الله تعالی انسانلره نه اچوره آتی پیغمبر کوندرمشدر : انسانلر ثنائی الحلقه درلر . یعنی جسم کثیف ایله نفس لطیفدن مرکبدرلر . جسم کثیف غداسنی عالمک طبایع اربمه سندن (آتش ، هوا ، طوپراق ، صو) آیرکه بونلرک ایکیسی (آتش ، هوا) نفس کبی لطیفدر . دیگر ایکیسی ده (طوپراق ، صو) جسم کبی کثیفدر . مادامک انسانده بدن کثیف ایله نفس لطیف برلشمشدر . مادامک بدن کثیف ؛ ایکیسی کثیف و ایکیسی لطیف اولان طبایع اربمه دن غداسنی آلمده در حکمه نفس لطیفده بدن کثیف کبی ایکیسی لطیف و روحانی و ایکیسی کثیف و جسمانی اولمق اوزره درت حددن غداسنی آلمق لازمدر . بنابراین جناب حق ؛ انسانلرک نفسلرینه درت حددن غذا ویرمشدرکه بونلرک ایکیسی (عقل کل) و (نفس کل) ک اثرلری اولان و بونلر کبی لطیف بولنان (عقل جزئی) و (نفس جزئی) در . دیگر ایکیسی ده تمامیه لطیف اولمایوب لطافت و کثافتدن مرکبدرلرکه بونلرده (ناطق - رسول) و (اساس - وصی) در . بونلر جسمانیلری اعتباریه انسان ایسه لرده (عقل) و (نفس) لری اعتباریه (عقل کل) و (نفس کل) ه مقرب ملکدردر . بونلر مالک اولدقلری علم ایله انسانلری حیوانیتدن ملکیت افقنه اصعاد ایدرلر . انسانلر مالک اولدقلری عقل غیریزی ایله حیوانلره فائق اولدقلری کبی انسانلر ایچندن بر فردک عقللرک مجموعنه مالکیتله بتون انسانلره فائق اولمسی ممکن ؛ بلکه واجب اولمقله بو عنایت الهیهیه مظهر اوامش اولان ذات رسول اولمش اولور .

و جناب حق انسانلره آتی رسول کوندرمشدر . چونکه انسانک جسندنده سائر اجسامده اولدیغنی کبی آتی جهت واردر . [اوک ، آرقه ، صاغ ، صول ، آلت ، اوست] (آدم -

صالح (انسانك باش طرفندن و (نوح - صلح) صول و (ابراهيم - صلح) آرقه و (موسى - صلح) آلت و (عيسى - صلح) صاغ و (محمد - صلح) اوک طرفندن کوندرلشددر .
بونلر کندی زمانلرنده شریعتلرینی تبلیغ ابدرك مکافات وعدنده بولندیلر . بوموعود اولان مکافاتی ویره جک ذاتک دخی وجودی لازمدرکه بوده (قائم قیامت) در .

الله تعالی نك بازار کونی عالمی یارامغه باشلایوب جمعه ایرتسی کونی استراحت ایتسی دخی بونی کوستریر . چونکه بازار کونی (آدم صلح) و بازار ایرتسی کونی (نوح - صلح) و صالی کونی (ابراهيم - صلح) و چارش-نبا کونی (موسى - صلح) و پرشبه کونی (عيسى - صلح) و جمعه کونی (محمد - صلح) بعث اولنمش و جمعه ایرتسی کونی (قائم قیامت) ظهورایه موعود اولان مکافاتی ویرمشدرکه جمعه ایرتسی عمل دکل عملک مکافاتی ویرلدیکندن بوکون ایش کونی دکلددر .

بو یوغمیرلرک خداوند تاویللری اولان و صیلرینی دخی شورایه علاوه ایدیهیلیرز: [آدم - شیت، نوح - سام، ابراهيم - اسماعیل، موسی - هارون، عیسی - شمعون، محمد - علی]

شریعتک ظاهری اولدیغی کبی برده باطنی وارور : عالنده کی موجودات ، یا ظاهری و یا باطنیدر . ظاهری اولانلرک موجودیتلری ؛ کوز، قولاق و اللرمزله بیلینیر ، باطنی اولانلرک موجودیتلری ایسه بو کوز و قولاق و سائر حواسمزله بیلینمز اولنلری اصحاب حکمت عقل و علملری ایله بولورلرکه حواسمزک بریله موجودیتلرینی بیلدیگمز شیلره محسوسات دنیلمکه مقابل بولنره معقولات دینیلیر . محسوسات اساساً موجود اولوب اولنره بزم حواسمز تعلق ایتسین ، ایتسون اولنر موجود و آشکاردرلر . یعنی بونلر بالذات ظاهر و آشکار اولوب بزم حواسمزک عدم تعلقیه پنهان اولمزلر . باطنی اولانلرده بویله بالذات باطنی اولوب عقللرمزک کندیلرینه عدم تعلقیه باطنیلکدن خارجه چیقوب ظاهر اولمزلر . نماز، اوروج، زکات و سائر کبی وظائف دینه و کوك یوزی، ویریوزی و سائر کبی شیلر ظاهری اولوب بونلری حواس سلیمه صاحبلری یکدیگرلرندن فرقسز اوله زق ادراک ایدرلر . انسانلری یکدیگرلرندن آیران و یکدیگرلرینه تفضیل ایدن جهت محسوسات اولیوب یالکمز عقلمز ایله بیلین معقولاتدر . ا کر عقل ایله بیلین و باطنی اولان جهتلر اولیه ایدی ظاهری ادراکده هر کس مساوی اولدیغندن مثلاً هر قولانغی دو یان کیمسه نك هر دو دیدینی شیئی اکلامسی و بناء علیه بالتیجه عالم ایله جاهل آرهنده برفرق قالماسی ایجاب ایدردی . الفاظک بر ظاهری و برده معنادن عبارت اولان باطنی اولدیغی کبی اشیانک دخی بر وجود حسیی،

برده وجود عقلی و باطنی و وارد که ظاهرده کی اشیاک مابہ القوامی ده بنو وجود عقلی یدر . انسانلرک وجود کشفی ده لطیف اولان باطنلریله قائمدر . و بو ظاهرده کی فانی جهان مستور اولان باقی جهان ایله قائمدر . مصنوعات مرئیہ غیر مرئی اولان صانع ایله قائمدر . کوتولر ایملر ایله انکشاف ایدر و اینلر کوتولرک وجودیله استتار ایدرلر . بونلر کی کتابلرک و شریعتلرک دخی برظاھلری اولدینی کی اونلرک روحی مثابه سنده اولان و ظاھرک ضدیتیلہ منکشف بولنان برده باطنلری اولدینی آشکار اولور .

صمود و غیره : ناطق ، اساس ، یدی امام ، اون ایکی حجت اولق اوزره عالم دینده بکرمی بر حد واردر . بو عالمده دخی هیولی - ماده ، صورت ، یدی ییلدیز اون ایکی برج اولق اوزره بکرمی بر حد واردر . (ناطقک - پیغمبرک) درجه سی (نفس کل) درجه سیدرک (نفس کل) ایله (ناطق) آره سنده [جد و فتح و خیال] کی اوچ حد روحانی واردر . (اساسک - وصینک) درجه سی ده (عقل کل) درجه سیدر . (نفس کل) (خداوند ترکیب عالم) اولدینی کی (ناطق) ده (خداوند تأیید) اولوب (نفس کل) عالمی ترکیب ایتدیکی کی (ناطق) ده شریعتی تألیف ایتشدر . (اساس) ایسه (خداوند تأویل) در . (عقل کل) هر شیئی معنای اصلینسه ارجاع ایتدیکی کی (اساس) ده تأویل ایله هر شیئی اصلنه ارجاع ایدر . و (خداوند تأویل) اولان (اساس) (جد) دن (ناطق) واسطه سیله نصیب آلیر . (فتح) ایله (خیال) دن ایسه بلاواسطه نصیب آلیر و لطیف اولسون کثیف اولسون بوتون مخلوقاتک نهایتی (عقل کل) در . صویک طوپراق ایله پرلشمه سندن حیوانلر و نباتات حصوله کلدیکی کی عتک کله باری ایله اتحادندن [نانی - نفس کل ، جد ، فتح ، خیال] و دیگر علوی و سفلی حدود ظهور ایتشلر و بوعلوی و سفلی حدوددن دخی عالم حصوله کلشدر . معلومدرکه : بتون عالم فاعل و منفعل ، فائده و یرن فائده قبول ایدن دییه ایکی قسمه آیریلق صورتیله خلاصه ایدیله ییلیر . علمده فائده و یرن ایله فائده قبول ایدنن بشقه بر شی یوقدر . کوکلر فائده و یرن و طبایع فائده قبول ایدر [۱] .

[۱] قدمایه کوره اجرام سماویه تک حاکمیتی قبول ایدیلیر ایدی . علمده وقوع بولان بالعموم شعون و حادثات اوزرنده بونلرک مؤثر اولدقلری و وقوعات و تکونانی بونلرک اداره ایتدکلری قبول ایدیلیر ایدی . بوندن طولاییدرکه اسکئی منجملر وضعیت سماویه بی یوقلابه ره ق کشف استقبال ایله کھانتفر و شلقده بونلورل ایدی . یکدی بکلر بی سومین ایکی آدم ایچون (ییلدیزلری باریشمدی) تعبیری بو اعتقادک ترسباتنددر طبایع اربمه (آتش ، هوا ، صو ، طوپراق) و عناصر اربمه (صفرا ، سوداء ، بانم ، دم) کی قواله (امهات سفلیه) و اجرام سماویه به (آباء علویه) تعبیرلری مشهوردرکه یونلردن اجرام سماویه فائده و یرن و طبایع دخی فائده قبول ایدن اولمش اولور .

طبیاع ایله نباتات آره‌سنده ونباتات ایله حیوانات و حیوانات ایله انسانلر آره‌سنده دخی بومتقابل حال جاریدر. استاد ایله شاگرد آراسنده ورسول ایله امتی آره‌سنده ده بویه‌در. طالده جاری اولان بوتقابل عمومی به سبب ایسه اساس اعتباریله عالم باقیده‌فانده ویرن برعقل وفانده قبول ایدن بر نفس بولنسیدر که عقلک یوقاری ده سویله دیکمز کی کله باری ایله اتحادنده مؤثرات و نفس ایله اتحادندن متأثرات حصوله کلشدر. ومؤثر ایله متأثر تعیر دیکر ایله عالم باقی ایله عالم فانی بری بزندن اول و صکره وجود بولمش دکدر. بوعالمه او عالمک تقدیمی زمانی دکل؛ شرفیدر [۴] [استادک شا کرده تقدیمی کی که بوتقدم شرفیدر؛ زمانی دکدر. چونکه بونلرک ایکسیسنده استاد ایله شا کردک عین زمانده تحقق ایتشدر. [صاغ ایله صول، بابا ایله اوغلده بویه‌در.]

آجست، نماز و سوره بی تاویلده: آبدستک باطنی خداوند زمانک عهدی التزام و دشمنلرندن انقطاعدر. آبدستک صویک غیریه اجرا ایدیه مامسی علم بیانه دلیلدر. وجودک کیری تمیز صوایله؛ روحک کیری ده علم بیان ایله بیقائیر. ظاهرده کی نماز طهارتسنز جائز اولدینی کی باطنک نمازی اولان استماع حقیقتده عهدسنز جائز اولماز. ظاهرده کی آبدستسزک بول، قان، ایرین و ریخ‌دن حادث اولدینی کی باطنی آبدستسزک دخی جهل، معصیت، تشبیه، تعطیل و اولیای خدانک دشمنلرینی سومک و اولیای خدانک دوستلرینی سومه مک ایله حادث اولور. صو علم امامک تمثالیدر. طوپراق ایسه علم حجتک مثالیدر. صوی بوله مین طوپراق ایله تیم ایتدیکی کی امامه واصل اوله مین ده حجتله اکتفا ایدر. و حجتی بوله مین داعی ایله - که داعینک علمی حجتک علمنه نظراً طوپراق مثابه‌سنده در. - اکتفایه مجبور اولور.

نمازک حقیقتی ایسه اولیای خدایه اتصالدر. بونلردن صباح نمازی (اول) دلیلدر. و بوندن دولایی بونماز ایلك آیدینلنک ظهورنده قیلنیر. چونکه امر باریدن ایلك ظهور ایدن نور (اول) درکه بوکا (عقل) ویا (قلم) دینیلور.

[۲] بوراده قدم عالمه قائل اولدینی آ کلاشیامیور ایسه‌ده شو :

عالم قدیم نیست سوی دانا ، مشنو مجال دهری شیدا را

[دیوان ، ص ۱۲ ، تبریز طبعی]

و : این جهانرا قدیم نتوان کرد ، کاروی مستقیم نتوان کرد

[دیوان ، ص ۵۸ ، تبریز طبعی]

بیتلر ایله صراحة قدم علمی نقی ایتدیکی کی (زاد المسافرین) نده دخی ازلیت عالمی رد ایله حدوث عالمی اثبات صدندنه برچوق دلیللر اتیان ایتش و (قدم هیولی - ماده) به قائل اولان (محمد بن زکریا الرازی) به شدتله هجوم ایلشدر .

آقشام نمازی ایسه (ثانی - نفس) یه دلیلدر . وبو نماز ؛ کونشک غروبى عقبندم
 قیلنور . چونکه نور توحید (اول) دن لمعان ایله (ثانی) ده غروب ایتمشدر . بو نمازک
 بیش رکعت اولسی بش حد جسمانی یه ؛ یعنی [ناطق، اساس، امام، هجت، قائم قیامت] .
 دلیلدر . [صباح و دیگر نمازلرک دخی سنت و فرضلرند بوجنس تأویلدر یوروتمکده دره .]
 شکر بایرامی (اساس) ک دلیلدر . چونکه بو بایرامده انسانلر عدم اکل و شرب
 و ضعفدن قورتیلوب کسب قوت ایدرلر . نته کیم مؤمنلر (اساس) سایه سنده ضعف علمدن
 قورتیلوب اوتوز کون سکونک دلیلی اولان اوروجدن صوکره علم ایله تکمیل ایدرلر .
 ویدی ناطق [یوقاریده صایدیغمز آلتی پیغمبره یدنجی اولق اوزره (جعفرالصادق) ک
 اوغلی (اسماعیل) علاوه ایدیلرک] ویدی اساس ویدی امام وبر باب وبر هجت وداعی
 ومأذون وبش حد علوی اولان عقل و نفس وجد وفتح وخیال - که من حیث المجموع
 اوتوز ایدر - ی (اساس) ک تأویلده آکلایوب بایرام ایدرلر . (عید فطر) ک تأویلی
 (اساس) ک علمیه آکلایدیغنک دلیلی ده (فطر) کی (اساس) ک اسمی اولان
 (علی) نکده اوچ حرفدن مرکب بولمسیدر .

(زکات) دخی (اساس) ه دلیلدر . چونکه (زکات) عربجه ده طهارت معناسنه
 کلیر . شک وشبهه دن تمیزلنمک ده (اساس) ک علمی اولان (تأویل) ایله حصول بولور .
 حج دخی نماز کی اولیای خدایه اتصالددر . نماز ایله حج عین معنایی افاده ایدر .
 حج کعبه یی کوره رک طواف ایتمکدر . نماز ایسه کعبه یی کوره رک و کورمه رک درت
 رکتندن برینه توجه ایتمکدر . حج و نماز طریقلریله اولان بو اتصال یا بالذات امام ایله
 اولورکه بو ؛ بالذات عین کعبه یی طواف ایتک ویا بالذات عین کعبه یه نماز قیلنق کیدر .
 بالذات امام ایله اولمازسه محراب واسطه سیله نماز قیلندیکی کی داعی واسطه سیله اولور .
 وکعبه نک عینته متوجهاً نماز قیلانلرک محرابه احتیاجلری قائمیه جفی کی بالذات امامدن
 اخذعلم ایتک مرتبه سنه یوکسلمش اولانلرکده داعی یه احتیاجلری قاناز .

نولمه روحانی: انسان بدن کشف ایله برلشمش اولان بر جوهر لطیفدر . یعنی
 عالم محسوس ایله عالم معقولدن مرکبدر . انسانک بدن کشفی پدر و والده سنک برلشمه سیله
 اولدینی کی جوهر لطیف اولان جهتی ده انجلا بولق ایچون بر پدر و والده یه محتاجدر .
 نفسانی پدر و والده اولدینی کی روحانی پدر ومادرده واردر . انسانک جسمانی پدری
 قائده ویرن و جسمانی والده سی ده قائده قبول ایدن اولدینی کی روحانی پدر ومادرلری ده

بویله در . مؤمنك روحانی بابالری پیغمبر و روحانی آنالری وصی در و ناطقك تنزیل
— قرآن — نفسانی پدرك نطقه سی مثابه سنده در و وصینك تأویلی ده نفسانی والده نك نطقه سی
مثابه سنده در . انسان ظاهر آ آنا و با یاسندن دوغدیغی کی روح آده رسول و وصینك
تنزیل و تأویلندن تولد ایدر .

اعمال ظاهریه ترك ایملی می ؟ : کتاب و شریعتك یا لکنز باطنی آلوب ظاهرینی ترك
ایتمك دجاللق اولدیغی کی یا لکنز ظاهری آلوب باطنی براقوقده بویله در . دجال حقنده کی
معروف اولان حدیثه کی دجالك تك كوزلاگی ده بو معنایه در . یا لکنز باطنی آلوب
ظاهری براقانلر باطن دجاللری اولدقلری کی یا لکنز ظاهری آلوب باطنی براقانلرده
ظاهر دجاللریدرکه بو ایکی درلو دجالله اتباع ایدنلر کتاب و شریعتدن اوزا قدرلر . دین
حق اربابی ظاهر و باطنی جمع ایدنلر در . ارباب نجات ظاهر ایله عمل ایدوب باطنی
آرایانلر در . [۱] که بونلرده خاندان نبوی به متابعت ایدنلر در .

(ناصر خسرو) ك (زادالمسافرینمه) ی : (ناصر خسرو) ك (زادالمسافرین) ی
آثارینك الك بویوکی اولوب فلسفه مسائلنك الك آغیرلرینی احتوا ایتمکده در . بو کتاب حقنده
اجمالاً بر فکر و یرمك ایچون مقدمه سندن بر اوافق قسمی بوجه آتی ترجمه ایدیوروز :
« امت مرحومه حق و حقیقی نظر اعتباره آلیوب قرآنك ظواهر و امثالیله اکتفا
« ایتمش و بو امثالك مموللرینه و باطنلرینه انتقال ایتمهرك محسوسات اوزرنده قالمش »
« و معقولات و اطائفدن اوزا قلاشمش و بر طاقم ریاست سودا سنده بولنانلر کندی هوالرینه »
« کوره قرآندن استخراجانده بولنوب بونلره (فقه) نامی و یرهرك [۲] علم حقایق »

[۱] (ناصر خسرو) ك كرك (وجه دین) و كرك (زادالمسافرین — ص ۴۲۲) نده
مدافعه ایتدیکی بو نقطه باطنلک تاریخی ایچون چوق شایان دقتدر . (ناصر خسرو) ك کتاب
و شریعتك ظاهرلینه باطنی معنار نسبتنده اهمیت و یردیکنی کوسستن بو نقطه بی نظر اهمیتدن دور
طوتاملیدر (خوان الاخوان) نده دخی « اودون نه قدر چوق اولورسه او نسبتنده آتش دخی
چوق اوله جفی کی ظاهر شریعتله نه قدر چوق عمل ایدیلیرسه نور توحید اوقدر روشن اولور » دیور .
[۲] فقیرلر و محدثلر علیهنده دیواننده دخی بوجه آتی شعرلری واردر :

می جوشیده حلاست سوی صاحب رای ، شافی کوید شطرنج مباحست بیاز
صحت کودك ساده زنجرا مالک ، نیز کرداست و ترا رخصت دادست و جواز
می وقار و لواطه بطریق سه امام ، مر ترا برسه حلاست هلا سر بفراز
(دیوان ، ص ۱۱۵ ، تبریز طبعی)

و :

بر حدثنا مباش فتنه ، بر سخته است آنسخن بشاهین (دیوان ، ص ۱۸۱ ، تبریز طبعی)

« بیلنلره ملحد ، بددین ، قره‌طی ناملرینی ویرمش اولدقلرندن بونلره قارشى کتاب »
 « وشریعتک باطنه دائر (زادالمسافرین) نامیله بر اثر یازمغه باشلادم که بونک اتمامی »
 « کندی زمانک خداوندی اولان (المستصر بالله)ک توسطیله جناب حقدن نیازایده رم ، »
 « بو کتابده مبدأ و معاده دائر ارباب عقوله عقلی برهانلر و منطقی حجتلر کوسترلشدر . »
 « بو ذواتدن رجا ایدرم که بنم بو کتابمی یاواش یاواش تأمل ایله مطالعه ایدوب معنوی ، »
 « حیات یوللیغنده کندیلرینه لازم اولان زادلرینی بو کتابمدن آسینلر و صوصامش ، »
 « اولان یولجیلرک ایچملری ایچون یرلری قازارق ، درین ، درین قویولر آچهرق ظاهره ، »
 « چیقارمش اولدیغم بو صویو امتک عقلسزلرینک بولاندیرمه لرینه میدان ویرمسینلر »
 « و طوپراق وکیللر ایله قاریشیدیرتمسینلر »

(ناصر خسرو) بو اثرنده یونان حکماسنی تعقیب ایتمش ایسه ده بونلره مخالف ایتدیکی
 نقطه لر دخی واردر . [ص ۳۱۸ و ۴۲۳ و ۱۱۳ و سائره به مراجعت] و (محمد بن
 زکریا الرازی سه وفاتی ۳۱۱ ویا ۳۲۰) نک (حرانین) [۱] فلسفه سنه آتباعاً [هیولی -
 ماده ، زمان ، مکان ، نفس ، باری تعالی] کبی بش قدیم اثبات ایدمک خلق ایله مخلوقی
 بر جنسندن عد ایتمه سنی شدتله رد ایتمکده و کندیسنه ملحدلک ویالانحیلق وجهالت
 اسناد ایلکده در .

(اصحاب هیولی) دیدیکی زمره منسوبلرندن اولان (محمد بن زکریا) نک بو
 خصوصده اوکنده (کتاب جلیل) و (کتاب اثر) صاحب اولوب بو زمره رؤسا سندن
 بولنان (ایرانشهری) بی کوردیکه تی و فقط (ایرانشهری) نک فیکرلرینی آ کلامامش
 اولدیغنی سویلیور .

(ایرانشهری) نک مثلاً : (مکان) ه جناب حقک (قدرت ظاهره) سی معناسنی
 ویردیکنی و مقدرات اولان اجسام موجوده نک مکانده یعنی بو قدرت داخلنده بولمه سیله
 مکان مطلق اولان خلانک قدرت الهیه اولدیغنی و بومعناجه اولان مکانک قدیم و لندیغنی
 (محمد بن زکریا) نک آ کلامیه رق الحاده صابدیغنی افاده ایدیور .

(محمد بن زکریا) نک (هیولی) نک قدمنه قائل اولسنی دخی شویله رد ایدیور :
 (محمد بن زکریا) ؛ غایبه الغایه کوچوک و ترکیسز اجزای قدیمه دن عبارت اولان
 (هیولی) بی جناب حقک بالآخره ترکیب ایله بوندن اجسام عالی یاراتدیغنی و (هیولی) نک
 [۱] صابیلرک مرکزی اولان (حران) شهرینه قیاس خارجنده اوله رق نسبتدر .

قدیم اولدیغنی ادعا ایتمکده در . حالبوکه (هیولی) قدیم اوله ماز . چونکه قدیم صفتیله توصیف اولنه جق شیئک زمان نامتناهیده عین حال اوزره موجود اولسی لازمدر . (محمد بن زکریا) ایسه (هیولی) نك ترکیسزلیکی زماننک نهایت بولدیغنی ؛ یعنی بالاآخره جناب حقک بونی ترکیب ایله اجسام عالی یاراندیغنی سویلیورکه اکر (هیولی) نك ترکیسزلیکنک بدایتی اولیه ایدی نهایته واصل اوله من ایدی . چونکه هر نهایت بر بدایتی ایجاب ایدر .

(ناصر خسرو) بو اثرنده (محمد بن زکریا) نك بعضی اقوالنی رد ایتدیکی کی بوتون اقوالنی رد خصوصنده بر اثر یازه جغنی ده وعد ایدیور . (ص ۱۰۳)
کندیسنک مسائل فلسفیه ایله آیات کریمیه تی تألیف خصوصنده بو اثرده کوستردیکی قدرت ومهارت جدا شایان تقدیر وحیرتدر .

(اثبات صانع) ه دائر ایراد ایتدیکی اون دلیلده کندیسنک بویوک بر ابتکار وابتداع صاحبی اولدیغنی کوسترمکده در .

یکرمی یدی (قول - فصل) اوزرینه یازدیغنی بو اثرنده (امور عامه - مابعدالطبیعه) و [طبیعیات] و [الهیات] دن بحث ایدن (ناصر خسرو) ک هر فصلده ابداعکار اولان ذکا و قدرت علمیه سی بک بارز بر صورتده کورلمکده در .

[خواه الاضواء] ی : یکانه نسخهنک (آیاصوفیا) کتبخانه سنده بولندیغنی سویلیدی کمز بو اثرینی (ناصر خسرو) یوزصنف اوزره ترتیب ایشدر . درلودرلو میکلر ومیوه لر ایله ترین ایدلمش بر سفره یه بکرتدیکی ایچون (خوان لاخوان) نامنی ویردیکی بو اثرینه دلیل ومدلول ، اسم ومسماء ، درجات ثواب وسأره ایله باشلایهرق خلقت عالمدن ، ظهور آدمدن بحث ایش و نفس کلی اثبات ایدرک صور جسمانیه نك نفس کلینک طبیعتنده کی وجودنی بیلدیرمش وعقلک فنا یاب اولیه جغنی وثواب وعقصابک علمی اولوب حسی اولدیغنی ونفسک مرتبه عقله عدم وصولنی و عالمده بر امردن کثرتک صورت ظهورنی و (کن) امرینک ایضاحنی ، موجودک معدوم اوله میه جغنی ، بقای علمی ، ازل ، ازلیت ، ازلی آره سنده کی فرقلری ایراد ایش و قرآن ایله خبرک ومعجزه ایله سحرک ناصل تفریق اولندیغنی سویلش وبر عصرده ایکی پیغمبرک نه ایچون بولندیغنی ونفسک بدندن آریلقدن سوکره هر ایستدیکنی یاغنه مقتدر اوله جغنی وعقلک مبدع اولوب مبدع اولدیغنی وسأره نی ایضاح ایشدر .

(ناصر خسرو) ك ائرى : (ناصر خسرو) ك (وجه دين) نك و بر جلد داخلنده [سفر نامه، روشنائى نامه، سعادتنامه] سنك و (زادالمسافرين) و (ديوان) نك مطبوع اولان اثرلردن اولديغى سويلش ايدك . (خوان الاخوان) نام اثرى غير مطبوع اولوب بواثرينك اون بشنجى صنفنده (دليل المتحيرين) نامنده بر اثرى داها اولديغى گوريليكده در . فرق ايكنجى صنفنده ده (كتاب مصباح) نامنده بر اثرى اولوب بونده (حقيقت برزخ) دن بحث ايتش اولديغى سويليور .

(زادالمسافرين - ص ۳۳۹) ده (بستان العقول) نامنده بر اثرى داها اولديغى كوريليور . بولره تذكره نويسلر طرفندن (اكسير اعظم) [منطقدن ؛ (آتشكده) صاحبه كوره فلسفه دن] و (قانون اعظم) [مابعدالطبيعه دن] و (المستوفى) [فقه دن] و (دستور اعظم) و (كنز الحقايق) ناملرنده مختلف علملردن اولان اثرلرله تفسيرى [ملاحظه نقطه نظريه كوره] علاوه ايديليور .

بولردن بشقه آياصوفيا كتبخانه - سنده بولنان (خوان الاخوان) ي ايله عين جلد داخلنده اولوب ايلك دفعه طرفزدن كورلش اولديغى سويلديكمز مشور وغير مطبوع (روشنائى نامه) يى دخى (ناصر خسرو) ك آئارى مياننده صايغى لازمدر .

محمد شرف الدين

« دارالفنون السهيات فاكولتهسى كلام تاريخى مدرسى »

۱۸ كانون ثابى ۱۹۲۷

